

**Carol KACSÓ,
Dumitru IȘTVAN,
Traian MINGHIRAȘ**

Cuvinte cheie: galerie de mină, speologie, patrimoniu industrial, ev mediu

Keywords: mineschaft, speology, constructive steps, middle ages

Satul Chiuzbaia se află la aproximativ 5 km nord-vest de Baia Sprie, jud. Maramureș. El a fost întemeiat, cu acordul Cămării regale, în anul 1612 în hotarul acestui oraș¹ (pl. 1). Localitatea este cunoscută mai ales datorită bogatelor sale resurse de minereuri neferoase.

Sursa principală de minereuri de la Chiuzbaia și din împrejurimile sale imediate este zăcământul Herja. Acest zăcământ se plasează între Valea Chiuzbăii, denumită și Valea Sf. Ioan (ung. Kispatak) și Valea Firizei. Pe o suprafață de cca 1 km² se cunosc peste 260 de filoane, cu grosimea variind de la 0,10 m la 2 m, ce formează o adevărată rețea². Dintre acestea, un număr de 67 sunt considerate filoane principale³. Cel mai bine dezvoltat filon se numește 10 – Șalan (numărul reprezentând denumirea actuală, zecimală, denumirea a doua fiind cea veche) și este situat în zona centrală a zăcământului. Față de acesta se individualizează o grupă sudică de filoane și una nordică. Filonul 60 – Clementina aparține grupului sudic, fiind unul dintre filoanele importante ale zăcământului, singurul care spre est traversează Valea Chiuzbăii, având și o dezvoltare importantă în adâncime.

Herja este un zăcământ de plumb, zinc, argint și stibiu, considerat multă vreme cel mai important din România, din punctul de vedere al conținutului ridicat al minereului (în anul 1984, conținuturile medii ale rezervelor de minereu existente la Herja erau de 8,38 % Pb și 8,74 % Zn, față de 6,91 % Pb+Zn la Baia Sprie, sau 6,24 % Pb+Zn la Cavnic-Bolduț)⁴, cât și pentru că se exploata cel mai „curat” plumb, lipsit de impurități metalice nocive metalurgic (bismut, arsen etc.)⁵.

La partea superioară a zăcământului Herja, filoanele aveau minerale de argint și stibiu, argintul fiind obiectul exploatării din vechime⁶. Conținuturile de argint au fost foarte ridicate, adesea peste 2.000 grame/tonă, uneori chiar peste 3.000-4.000 grame pe tonă⁷. În adâncime se trece la o mineralizație plumbo-zinciferă

-
- 1 J. Rupp, *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetes városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek püspökmegyék szerint rendezve. Második kötet. Az egri Érsek-Egyház-Tartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt*, Pest, 1872, 361; K. Boitner, *Történelmi vázlat*, în K. Palmer (red.), *Nagybánya és környéke*, Nagybánya, 1894, 187; Gy. Schönherr, *Nagybánya und Umgebung*, în *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, V/2, Wien, 1900, 418; R. V. Meruțiu, *Regiunea Baia Mare – Baia Sprie*, extras din *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj* 6, 1936, 43.
 - 2 Gh. Damian, *The genesis of the base metals Ore Deposit from Herja*, *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Geologie*, XLVIII, 1, 2003, 89.
 - 3 A. Bodiu, G. Popescu, P. Ilie, V. Beregić, *Regiunea minieră Baia Mare. Monografie*, (f.a.), 42.
 - 4 B. Almășan, *Exploatarea zăcămintelor minerale din România*, vol. II, București, 1984, 204.
 - 5 A. Bodiu, G. Popescu, P. Ilie, V. Beregić, *op. cit.*, 41.
 - 6 M. Pálffy, *Nagybánya, Borpatak, Felsőbánya és Kísbánya bányageologiai viszonyai*, A Magyar Királyi Földtani Intézet Évi Jelentése 1915-ről, Budapest, 1916, 412.
 - 7 I. P. Ghițulescu, *Distribution de la mineralisation dans les gisements d'âge tertiaire de Transylvanie*, *BulSocRomGeol*, vol. II, București, 1935, 24.

Carol Kacsó

Muzeul județean de Istorie și Arheologie Maramureș
e-mail: carolkacso@yahoo.de

Dumitru Iștván

Clubul de Speologie Montana Baia Mare
e-mail: montanabm@yahoo.com

Traian Minghiraș

Clubul de Speologie Montana Baia Mare
e-mail: traianminghiras@yahoo.com.au

cu conținuturi mult mai mici de argint. Filonul Clementina a avut minerale de argint până la orizontul Hubert (+428 m), sub acest nivel crescând proporția mineralelor de plumb și zinc (galenă, blendă). Filonul are o grosime medie de 0,70 m, direcție est-vest, înclinare nordică.

Față de nivelul de bază (orizontul +380 Ioachim), zăcământul este deschis și exploatat pe încă 6 orizonturi superioare acestuia (cel mai de sus este orizontul +VI (+560 m) și 9 orizonturi inferioare, orizontul – IX (cel mai profund), având cota +34 m.

Zăcământul Herja este renumit în lumea colecționarilor de minerale prin faptul că aici s-a găsit pentru prima dată mineralul denumit fizelyit ($Pb_5Ag_2Sb_8S_{18}$), pe filonul Macavei⁸, nume dat după cel al colecționarului de minerale și profesor la școala de mine din Baia Sprie, Sándor Fizely (1856-1930). Totodată, de aici provin numeroase eșantioane-unice, răspândite în toată lumea (printre acestea cuarțul de Herja, calcitul cu jamesonit sau cu siderit, semseyitul, pseudomorfozele de pirită după pirotină, pirotina tabulară, stibina de Herja, fluorina, sferile bicolore de calcit)⁹.

De pe teritoriul localității Chiuzbaia provin mai multe mărturii arheologice, unele dintre acestea fiind legate de practicarea mineritului. Printre acestea se află și un opaiț de lut, despre care s-a afirmat că este de proveniență romană. Acesta a fost găsit într-o galerie de mină de pe *Kishegy* (foarte probabil *Dealul Chiuz*), fiind donat de preotul greco-catolic Nicolae Lupan, în 1904, muzeului din Baia Mare, unde a fost înregistrat sub nr. inv. 7787¹⁰. În prezent piesa nu mai poate fi identificată cu certitudine în colecțiile muzeului băimărean, pare însă destul de probabil că ea nu aparține epocii romane, ci unei etape istorice mai recente.

Mai mulți autori, printre care Gy. Lukácsi și A. Szmik¹¹, au afirmat, având în vedere în principal descoperirea menționată, că pe dealurile *Magura* și *Kishegy* există exploatarea miniere din vremea romanilor. Lucrări miniere există într-adevăr pe dealurile *Herja* („*Magura*”) și *Chiuz* („*Kishegy*”). Multe dintre acestea au o mare vechime, însă nici una dintre cele cunoscute în prezent nu este anterioară epocii medievale.

În anul 2006, în cadrul unui proiect ce viza valorificarea în scopuri muzeal-turistice a patrimoniului industrial minier al județului Maramureș, finanțat de Consiliul județean Maramureș, a început cercetarea sistematică a lucrărilor miniere vechi din mai multe localități maramureșene (Baia Mare, Baia Sprie, Băile Borșa, Băița, Băiuț, Cavnic, Ilba etc.). La proiect au participat specialiști din mai multe domenii, arheologi, istorici, geologi, ingineri minieri etc., fiind realizată o consistentă documentare a mai multor obiective subterane vechi, precum și o monografie¹², în care erau abordate problemele mineritului maramureșean, inclusiv istoria sa.

Din motive necunoscute autorilor cercetării, proiectul de valorificare muzeal-turistică a patrimoniului industrial minier al județului Maramureș a rămas nefinalizat. Totuși, investigarea lucrărilor miniere vechi a continuat, în special prin efortul membrilor Clubului de Speologie „Montana” din Baia Mare. La aceste cercetări colaborează, din păcate nu într-o formă instituționalizată, și alți specialiști. Unul dintre obiectivele recent cercetate, și anume **Mina Piticilor**, se află în raza localității Chiuzbaia.

Mina Piticilor este o galerie de coastă transversală de pe filonul Clementina (denumit în trecut și Clemens sau Clementi). Ea a fost executată în imediata apropiere a aflorimentului filonului Clementina, în dreapta Văii Chiuzbaia, la cota +520 m pe un versant al Dealului Herja (fig. 1), la cca 400 m sud de vârful acesteia.

8 J. Krenner, *Fizélyit, egy új magyar ezüstérc*, AkadÉrt, 24, 1913, 523.

9 P. Huber, I. Muresan, *Die Erzlagerstätte Herja. Eisen-, Blei- und Antimonmineralien von Herja (Herzsabánya)*, Lapis 21, 7-8, 1996, 27-34. Vezi și www.northstarminerals.com.

10 Gy. Lukácsi, *Kisbánya*, în „*Nagybánya és Vidéke*”, anul XXX, nr. 21 din 22 mai 1904; *A nagybányai múzeum egyesület értesítője az 1904-iki egyesületi évről*, Nagy Bánya, 1905, nr. 26; A. Szmik, *Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monográfiájához*, Budapest, 1906, 4; I. Stanciu, *Prezență romană în Depresiunea Baia Mare ?*, StComSatu Mare 11–12, 1994–1995, 42, nota 8; Stanciu, *Materiali romani conservati nelle collezioni del Museo provinciale di Baia Mare*, în M. Porumb (ed.), *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, Cluj-Napoca, 1996, 160; A. V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p.Chr.) în spațiul nord-vestic al României*, Zalău – Cluj-Napoca, 2000, 41, nr. 46; Kacsó, *Mărturii arheologice*, Baia Mare, 2004, 5; K. Réthy, *Aranyosás Máramarosban és Szatmár megyében*, Földtani Kutatás (<http://www.foldtanikutatas.hu>) 2006, 4.

11 Vezi supra nota 10.

12 I. Bud, S. Duma, D. Istvan (coord.), M. Jurje, C. Kacsó (coord.), L. Pop, S. Pop, *Studiu de potențial privind patrimoniul industrial minier al județului Maramureș și al oportunităților de valorificare a acestuia în scopuri muzeal-turistice*, Baia Mare, 2006-2007.